

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

פיצויי פיטורין למלמד בחידר פרטי

תיק ממונות מס' 895-02

(מהד' יב טבת)

נושא הדיון

א' עבד בחידר ב' שמונה שנים עד שפוטר. מכתב הפיטורין הגיע אליו ביום ט"ו תמוז, חודש וחצי לפני תחילת שנת הלימודים החדשה. הוא תובע כ-40.000 ש"ח עבור יתרת חוב הפיצויים, ועוד תשלומי הבראה וביגוד עבור כל השנים בהם לא קבל אותם מהחידר. עוד הוא טוען שמכיון שמכתב הפיטורין הגיע רק בט"ו תמוז מגיעים לו משכורות של שנה שלימה נוספת, משום שבמעט הזמן שנותר עד לפתיחת שנת הלימודים החדשה לא הצליח למצוא מקום עבודה חילופי עם תנאי שכר דומים, ולטענתו, לפי מנהג החידרים בירושלים יש להודיע על הפיטורין עד ר"ח תמוז.

מנהל חידר ב' מודה בחוב הפיצויים, וטוען שהתשלום התעכב מכיון שהיה צורך למצוא מקורות מימון לחלק מחוב הפיצויים, מטעמים שאין מקום לפרטם. הוא מודיע שהתשלום כבר מוכן במשרד, והתובע יכול לבוא ולקחת. באשר לתביעת דמי הבראה וביגוד, טוען המנהל שהחידרים אינם משלמים הטבות אלו והדבר ידוע לכולם וגם לתובע, ולעומת זאת משלמים למלמדים משכורת חגים, שהיא כפולה ומכופלת מדמי הבראה וביגוד, אם כי משכורת נוספת זו לא חושבה בדמי הפיצויים משום שכך המנהג בחידרים. באשר למועד הודעת הפיטורין מציג המנהל חתימות של כמה מנהלי חידרים בב"ב ובירושלים שהזמן הוא עד י"ז בתמוז, ויש שכתבו עד ר"ח אב. המנהל מציג מודעות במדור "דרושים" בעיתון מהימים שאחרי ט"ו תמוז, ובהם חיפשו חידרים רבים מלמדים, דבר המוכיח שט"ו תמוז לא היה מאוחר כדי למצוא עבודה (התובע משיב שיתכן ויש חידרים הנוהגים לפטר עד י"ז בתמוז, מ"מ יש הנוהגים עד ר"ח תמוז. באשר למודעות "דרושים" משיב התובע שבימים הללו היו קופצים רבים לכל מודעה, ולכן לא מצא מקום עבודה חילופי). עוד טוען המנהל שמכיון שהתובע מצא עבודה אינו יכול לדרוש שכר עבור שנה נוספת, שהרי שכר זה הוא שכר בטלה, ובנידון דידן הוא אינו בטל. וגם אם לא שכרו בעבודה החדשה אינו מגיע לכדי השכר שקבל בחידר ב', מכל מקום הוא מגיע לכדי השכר של שכר בטלה, שהוא מחצית מהשכר הקודם. התובע טוען שבינתיים נסגר החידר

שם שפשוט הדבר שהוא חוב דאורייתא חלף העבודה. אמנם הממ"ע חו"מ סי' פו ס"ק ז כתב שאינו מתורת חיוב אלא מתורת ויתור ומתנה בתורת חניכה, והש"ך שם ס"ק ז כתב שהדבר ידוע שהוא מתורת לדיקה. ועיי' פת"ש סי' שלג ס"ק ג בשם שו"ת אמרי אש ח"א יו"ד סי' לז ושו"ת מים חיים או"ח סי' ו שהביאו ענין חוב פילויי פיטורין להלכה. ועיי' פד"ר כרך א עמ' 330 וכרך ג עמ' 280 שמלכד חיוב הענקה, יש לחייב פילויי פיטורין גם משום שחוב זה הפך למנהג מדינה, והכל כמנהג המדינה. ועיי' פס"ד ירושלים כרך א עמ' קנח מאחמו"ר ז"ל שהוא כמו משכורת שלוש עשרה, וצפס"ד ירושלים כרך ז עמ' לח שיסוד הפילויים הוא חסכוניות של העובד ממשכורת שלו.

ב. פיטר המעביד את העובד בתוך תקופת עבודתו פסק בשו"ע סי' שלג סעי' א-ז: השוכר את הפועלים והטעו את צעה"צ או צעה"ב הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומת וכו'. בד"א שאין להם עליו אלא תרעומת בשלא הלכו, דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם צעה"צ זה, אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אינם נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד להם ונותן להם שכרם כפועל בטל, ואם נשכרים בצחות משלם הפחת, ואם הלכו אע"פ שלא היו מולאים להשכיר עצמם אמש נותן להם שכרם כפועל בטל, והוא שעכשיו אין נשכרים כלל וכו', ואם אינם מולאים להיות נשכרים אלא בצחות משלם להם הפחת. וצרמ"א: מלמד שהשכיר עצמו לשני שנים והתחיל שנה ראשונה, מקרי התחלה גם לשנה שניה, וה"ה כל פועל. ע"כ.

מקור ההלכה בגמ' ז"מ עו ז. והקשו שם בתוס' דהא קיי"ל כר"מ דדאין דינא דגרמי, א"כ אמאי לא יתן להם כפועל בטל כיון שעל ידו נתבטלו אותו היום, וי"ל דמיירי כשחוזר בו עוד ימלאו להשתכר ומ"מ יש עליו תרעומת שעתה לא ימלאו אלא ע"י טורח. והקשה בקל"ח שם ס"ק ז בשם בנו, מה בכך שנתבטלו על ידו ממלחכה, והא קיי"ל המבטל כיסו של חצירו פטור וכן נועל חנותו של חצירו פטור, וא"כ אפילו מלאו אמש להשתכר והיום לא מלאו נמי אין בו משום מזיק כיון דאינו אלא כנועל חנותו של חצירו. וכן הקשה במחנ"א גזילה סי' יא. ותירצו שם דשאני נזקי ממון מנזקי גופו, דבאדם דאזיק שור ליכא אלא נזק, אבל אדם דאזיק אדם חייב צד' דברים ואחד מהם הוא שבת, ואפילו שבת שלא במקום נזק נמי חייב וכגון דאדהדיקא באנדורניא בגמ' פרק החובל פה ז, וא"כ לר"מ דדאין דינא דגרמי הוי גורם לשבת וחייב עלה.

אמנם בנתה"מ שם ס"ק ג כתב דאי אפשר לחייב מדין שבת, דלא דמי לאדהדיקא באנדורניא דהא אילו הדקיה באנדורניא על חלי יום בודאי דאין לריך לשלם מה שהזיקו כמה שאין יכול להשכיר עצמו לחלי יום האחר ואין משלם לו רק הזמן שסגרו, ובפועל שהשכיר עצמו משלם לו בעד כל היום, ובאמת אין כאן חיוב שבת כלל דכשלא נתכוין והזיק אינו משלם לו ד' דברים, אלא כוונת תוס' דכיון שתקנו חז"ל דדבר האבוד חייב כאילו מזיקו בידים, א"כ ה"נ דגרם להם היזק והוא דבר האבוד חייבים. ועיי' קהלות יעקב ז"מ סי' מז, וטבעת החושן שם בשם כמה אחרונים, עפ"י ריטב"א ז"מ עג, שחייב מדין ערב (ועיי' "ערבות" עמ')

518 בשם כמה אחרונים שלא פסקו כהריטב"א), ועיי' מחנ"א שכירות סי' יח. ועיי' פד"ר כרך ג עמ' 281 וכרך ד עמ' 130.

ג. כתב החזו"א ז"ק סי' כג אות ב, ד"ה עוד: אם לפי הנהוג במקום יש לורך זמן למזוא מקום לעבודה, סתמא שכרו לאותן הימים המנטרכים להשתדלות, ומיום שהודיעו שהוא חוזר לריך לקצוע ימים לחיפוש עבודה לפי ראות עיני הדיין. ע"כ.

ולענין פיטורי מלמד, כתב הפת"ש סי' שלג ס"ק י בשם העטרת לצי ס"ק יב, שיש ראות לבעה"צ שיחזור בקיץ עד ר"ח אייר ובחורף עד ר"ח השון. ומנהג המדינה לפי החוק, הוצא ז"משפט הפועלים" נספחים עמ' 42, שמנהל ז"ס המפטר עוצד הוראה חייב להודיע לו על הפיטורין שלושה חדשים לפני תחילת שנת הלימודים. וכתב שם בהערה 5 שאם פיטרו ולא הודיע לו על כך עד שלושה חדשים לפני תחילת שנת הלימודים, ינטרך המעביד לשלם לו עד תום שנת הלימודים את שכרו המלא, אם לא ימצא צינתיים מקום עבודה אחר. עוד כתב שם שיש מצתי הדין הפוסקים שבמוסדות חינוך חרדיים מספיק לתת הודעה מוקדמת חודש אחד לפני תחילת החופש, משום שכל עיקרו של המנהג שבמקצוע ההוראה תקופת ההודעה היא שלושה חדשים, הוא מפני שבמוסדות החינוך יש חופש של חדשיים, ובזמן החופש קשה לחפש עבודה מפני שמוסדות החינוך סגורים, ולכן החובה להודיע חודש אחד לפני החופש, ולפיי"ז במוסדות החינוך החרדיים שהחופש קלר יותר, די להודיע חודש אחד לפני החופש.

ועיי' פס"ד ירושלים כרך ז עמ' קיד מאחמו"ר ז"ל דאם המנהג להודיע למפוטור מהעבודה בזמן הקצוע לזה, אם לא הודיעו בזמן המסויים אין הפיטורין חלים וחייבים לשלם להעוצד המפוטור עד שנת הלימודים הבאה את המשכורת וכל ההטבות אף שיושב בציתו, כי הני אכלושי דמחוזא דאי לא עזדי חלשי, כי זה דין צמלמדיס דאינו כפועל בטל, ה"ה במקרה דנן חלים על הנהלת ציה"ס כיון שלא פיטרו אותו עיי' מכתב בזמן הקצוע לפי מנהג המדינה, הרי הם חייבים לשלם למלמד כל משכורתו לרבות גם כל ההטבות בלי שום השתמטות. ע"כ.

ושאלתי את מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (ציוס ז כסלו תשס"ז) אם יש חידרים באותו מקום הנוהגים לפטר עד ר"ח תמוז ויש הנוהגים עד י"ז תמוז, האם מי שפיטר בט"ו בתמוז חייב לשלם שכר לשנה נוספת? והשיב, שאם אין מנהג קצוע, הנתצע הוא המוחזק, ואין לחייבו.

ד. סקטור מסויים שנהג צענין זכויות העוצדים שלו שלא לפי חוקי המדינה, וכל מי שמתקבל אללו לעבודה נכנס על דעת כן, כצר כתב באגרות משה חו"מ ח"א סי' עו שהמנהג הכללי אינו קובע אללם. וז"ל: דאף אם מנהג צתי ספר של גויס שהם מסלקין גם בלא טענה, אינו כלום, דיס למיזל צתר מנהג של מקום זה יותר ממנהג המדינה. וראיה מגמ' צ"מ ריש פרק המקבל א"ר יוסף בצבל נהיגי דלא יהיצי תיבנא לאריסא. ופריך למאי נפ"מ. ומשני דאי איכא אינש דיהיב עין יפה הוא, ולא גמרינן מיניה. משמע דרק לאחרים לא גמרינן מיניה אצל הוא עלמו מחוייב ליתן, דאם גם האיש הזה אינו מחוייב ליתן, הו"ל

לומר דעין יפה הוא ואינו מחוייב שיכול לחזור בו אף בארס זה או כשיקח ארס אחר בסתמא. ואין לומר דהתם שאני משום דמן הדין היה לריך לחלוק בתבן, לכן כשנתן ולא קבל עליו מנהג העיר שלא ליתן מחוייב ליתן, דאין לזה שום טעם, דהא בעיר זו שנהגו שלא לחלוק בתבן אינו מחוייב מעיקר הדין כל זמן שלא היתנו היפוך המנהג. ולכן משמע דאף מנהג של איש זה לצד מהני לגבי איש זה אף שהוא נגד מנהג המדינה. ע"כ. וכ"כ בצרכת שלמה סי' יט אות יט ואילך בענין פטורי מלמדים במקום שמנהגם לפטר בתוך הזמן כשיראו המנהלים לורך בכך, שאפשר להתנות בענין כזה ותנאם קיים, ואין זה בכלל מתנה ע"מ שכתוב בתורה. ועיי' פס"ד ירושלים כרך ז עמ' קיד מאחמו"ר ז"ל שמוסד פרטי, אף שנתמך ע"י גופים ליבוריים, מ"מ כשמו כן הוא ואינו כפוף למנהגי הלכור והחברה, והעובדים במוסד פרטי מודעים לעובדה זו, ומנהג המדינה אינו תופס מלכתחילה לגבי עובדים אלה.

ומן הראוי לנטט כאן קטעים מתוך פס"ד האצ"ד הגר"י אליעזרוב שליט"א, הוצא בפס"ד ירושלים כרך ז עמ' רכג בענין עובדת ברשת הגנים, נכתבו דברים הראויים להיכתב אף בפס"ד זה: "כל מי שנכנס לעבוד ברשת גנים זו ידע שבמקום עבודה זה לא שוררים התנאים הסוציאליים שקיימים בשאר גנים. גם אם לא ידע את כל פרטי זכויותיו, אין בכך משום שינוי במנהג שקיים ומקובל במקור זה". "התובעת טענה שקיימת פסיקה של בתי משפט בנושא זה, שזיתורו של עובד על זכויותיו אינו מועיל, ויש לילך אחר פסיקה זו מחמת הכלל דינא דמלכותא דינא. כבר נידון דבר זה ע"י הרצה פוסקים, ואלה קצתו שפסיקת שופט אינה מהווה דינא דמלכותא דינא שיש לנו לילך אחריו". "ממילא צנידוננו, הדבר פשוט שגם אם קיימת פסיקה משפטית, שהסכס העבודה הקיבוצי מחייב גם כנגד הסכס פרטי המרע את זכויותיו של העובד, אין צוה כדי לקבוע דינא דמלכותא". "זאת ועוד: אם תיאלץ רשת גנים זו לשלם לעובדיה לפי התקן של שאר עובדי המדינה, יציא הדבר לקריסתו של המוסד כולו, ואם כן אין זה ענין רק בין אדם לחבירו אלא נוגע הוא גם לענין חינוך רוחני לתורה ומצוות. אם תלדק הגננת התובעת צנידון דידן, הרי שכל הגננות בעבר ובהווה יבקשו הגדלות שכר משמעותיות ופיצויי פרישה מוגדלים, והדבר צוודאי יגרום לקריסה של המערכת".

ה. הנה חוב המעביד לשלם פיצויי פיטורין לעובד שפוטר מקורו בחוב הענקה של עבד עברי, עיי' החינוך מ' תפצ. וכתבו המשל"מ עבדים פ"ג הט"ו ופנ"י קדושין טז ב שחוב הענקה הוא כשכר פעולה, ועיי' משל"מ שם שפשוט הדבר שהוא חוב דאורייתא חלף העבודה. אמנם הסמ"ע חו"מ סי' פו ס"ק ב כתב שאינו מתורת חיוב אלא מתורת ויתור ומתנה בתורת חנינה, והש"ך שם ס"ק ב כתב שהדבר ידוע שהוא מתורת לדיקה. ועיי' פת"ש סי' שלג ס"ק ג בשם שו"ת אמרי אש ח"א יו"ד סי' לב ושו"ת מים חיים או"ח סי' ו שהציאו ענין חוב פיצויי פיטורין להלכה. ועיי' פד"ר כרך א עמ' 330 וכרך ג עמ' 280 שמלכד חיוב הענקה, יש לחייב פיצויי פיטורין גם משום שחוב זה הפך למנהג מדינה, והכל כמנהג המדינה. ועיי' פס"ד ירושלים כרך א עמ' קנח מאחמו"ר ז"ל שהוא כמו משכורת שלוש עשרה, ובפס"ד ירושלים

כרך ז עמ' לח שיסוד הפיזיוויס הוא חסכונית של העובד ממשכורת שלו.
ומכיון שלפי חוק הפיזיוויס אין להחשיב תוספות יחודיות לחישוב הפיזיוויס, כגון משכורת 13 וכד', אין לחייב את המעביד בחישוב זה.

אברהם דוב לוין.

ב

א. מאחר ותנאי העובד, שכרו ופיטוריו נקבעים בהלכה לפי המנהג, יש לבחון מהו המנהג צפיטורי עובדים. והנה הא דקובע החוק שרריך להודיע לעובד קבוע הודעת פיטורין חודש מראש, היינו משום שבאותו חודש יוכל העובד למלא מקום עבודה חילופי, וזה גם באמצע השנה, והמעביד חייב לשלם לעובד גם עבור החודש שלאחר הודעת הפיטורין. אמנם בעובדי הוראה, שאוק העבודה הוא לפני תחילת שנת הלימודים, ובאמצע השנה אין אוק עבודה במיגזר זה, החוק הוא שרריך להודיע עד סוף חודש חמישי למנינס, ואם המעביד התאחר בהודעת הפיטורין חייב לשלם לעובד שכרו משלם גם עבור השנה החדשה. ונראה דהסברא לחוב זה היא שאם עבר התאריך הקובע ולא נמסרה הודעת פיטורין לעובד נחשב הדבר כאילו סיכמו שהעובד ממשיך לעבוד צבי"ס גם לשנת הלימודים הבאה באותם תנאים של השנה האחרונה.

בתתי"ס הפרטיים המנהג הוא להודיע חודש עד חדשיים לפני היציאה לחופשת הקיץ של סוף שנת הלימודים, ומכיון שהיציאה לחופשת הקיץ בתתי"ס היא לאחר תשעה באב או צט"ו באב, ההודעה לריכה להימסר חודש או חדשיים לפני כן, ואם התאחרה המסירה הוי כהתנו שימשיך לעבוד בשנה החדשה באותם התנאים. אלא איש לעיין האם החוב הוא עבור שנה שלימה או רק עבור זמן החורף, שאולי יש בתתי"ס אוק עבודה גם לפני זמן הקיץ. ול"ע.

ובנידון דידן, אם אכן המנהג הוא להודיע על הפיטורין עד ר"ח תמוז, וכאן הודיעו לעובד על הפיטורין צט"ו תמוז, יש לדון בזה כאילו התנו בר"ח תמוז שהעובד ימשיך גם לשנה הבאה באותם תנאים ובאותה משכורת. ואמנם אם לא שייך להשיג מקום עבודה חילופי באותם תנאים, גם אילו היה מקבל את הודעת הפיטורין בר"ח תמוז, כי אז אין מקום לחייב את המעביד בגלל האיחור בהודעה. אך אם המנהג אינו קבוע, אין לחייב את המעביד בכך, וכמו שהורה מרן שליט"א.

ועוד יש לדון שכיון שהעובד מלא מקום עבודה חילופי אלא ששם משכורתו - המוצטחת - היא רק כדי מחנית ממה שהשתכר אלל הנתבע, יש לחייב את הנתבע בהשלמת שכרו, לכל הפחות כפועל בטל, שהוא כדי מחנית השכר לפי הטי"ז צסי" שלג, שהרי זה כאילו התנו על כך, וכנ"ל. אלא שהדבר תלוי מדוע שכרו במקום החדש נמוך, האם זה משום שעובד פחות שעות, או משום ששם משלמים פחות על אותה עבודה, או משום שמספר התלמידים בכתה קטן יותר, ונפ"מ אם הנתבע חייב לשלם לו את כל ההפרש משלם או רק כפועל בטל. ומה שטוען התובע שבמקום החדש טרם קבל שכר בגלל שהמקום נמלא בקשיים תקציביים, נראה שאם הדבר היה ידוע לפני תחילת השנה שכך הוא המלצ, כי אז אין להחשיב כאילו מלא

עבודה חילופית, ומה שהלך לעבוד שם היה רק כדי שלא לשבת בטל, ואז יש לחייב את הנתבע בתשלום שכרו, וכשישלמו לו במקום החדש יחזיר לנתבע, או שהמקום החדש יאלם ישירות לנתבע מדין שעבודה דר"כ.

3. על מלמד שפוטר משום שפגע בעבודתו ועל זכויותיו וחובותיו, עיי' שו"ע סוף סי' שו, ועיי' פס"ד ירושלים כרך א עמ' קפה.

ג. בענין צי"ד לעבודה אם נחשב כערכאות שאסור ללכת לשם בלי היתר בית דין. הנה, הכלל בזה הוא דכל מקום שיונקים סמכות לשפוט מחוקמיהם, ודנים עפ"י דיניהם, הוי כערכאות.

וכתב הרעק"א בגליון השו"ע סי' ג סעי' א בשם המגן גבורים סי' ה בשם הרש"ך ח"צ סי' רכט שאם התובע והנתבע מחולקים ביניהם היכן לדון, אחד אומר שרלונו לדון בדין תורה והשני מבקש לדון בפני אחרים לפי שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק ביניהם, הדין עמו, דמנהג מצטל הלכה, וראיה מסיטומתא, עיי"ש. ובדברי מלכיאל ח"ה סי' רה חולק על הרעק"א וכתב דכל מה שהתירו ללכת לצ"ד של אחרים זה רק כשאין להם חוקים קבועים של דיניהם אלא דנים לפי אומד הדעת, אף שהם חוקים קבועים וכתובים בספר, וכן שלא הוקבעו מכח המלכות שהם ידונו, דאז הוי כחוקי ערכאות. וכעין זה חילק הש"ך בסי' כב ס"ק טו בין אם קנו מידו סתם לדון בפני עכו"ס, דאז אפילו צדיעבד לא מהני (ודלא כהרמ"א שם), אצל אם קנו על עכו"ס אחד בפירוש הרי שעכו"ס זה נאמן ביניהם וסמכו עליו ומהני כמו אם קבלו קרוב או פסול, ומשום דדן לפי אומד דעתו ונפשו ולא משום ספרי חוקיהם ולא נקבע מפי הערכאות שהוא ידון (ולכן נראה דמה שמקובל בין נהגי מוניות וכד' להעמיד איש מתוכם שיש לו נסיון בענין זה שיהא הוא הפוסק במריבות שביניהם, אין זה ערכאות, משום דאינו פוסק מכח המלכות ופוסק לפי אומד דעתו. ועיי' פס"ד ירושלים כרך ח עמ' כ ואילך). ולפיי"ז אסור לדון צדי"ד לעבודה כשיש להם חוקים קבועים ודנים מכח הערכאות.

ועיי' לין אליעזר חיי"א סי' לג ודרכ"ח ח"א עמ' כד ומנחת לבי שכנים סי' טז אות יז.

מרדכי אהרן הייזלר.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il